

De pronomina in de oorkondetaal van Maaseik: 1341-1512

door

Miet OOMS

1. PROBLEEMSTELLING EN WERKWIJZE

Limburg is al vaak een aantrekkelijk onderzoeksgebied geweest voor dialectologen en historisch taalkundigen. Vooral de Limburgse voornaamwoorden blijken een interessant onderwerp te vormen, zowel voor kleinere bijdragen als voor groter onderzoek, omdat ze, in vergelijking met de voornaamwoorden uit de andere dialecten uit het Nederlandse taalgebied, in de Limburgse dialecten vaak andere, opvallende vormen vertonen. Bovendien heeft dit onderwerp als voordeel dat verschillende aspecten van de taal erbij betrokken kunnen worden: vocaalverandering, consonant-evolutie, grammaticale verschijnselen en -in mindere mate- lexicale variatie.

De drie volgende werken hebben het pronomina dan ook als basisonderwerp. In de eerste plaats is er het uitgebreide artikel van Frings (1919), *Zur Geschichte des Niederfränkischen in Limburg*, dat aan de hand van dialectopgaves, hoofdzakelijk uit het materiaal-Willems de geschiedenis van het Nederfrankisch in Limburg probeert te schetsen. Frings schetste hierbij de ontwikkeling van enkele typische vormen en verschijnselen, en daarbij vormden de voornaamwoorden een belangrijk onderdeel. Dan is er het werk van Zelissen (1969), *Untersuchungen zu den Pronomina im Rheinisch-Maasländischen bis 1300: ein Beitrag zu einer mittelripuarischen Grammatik*. Hierin vergelijkt hij de voornaamwoorden in verschillende vroegmiddeleeuwse geschriften tot 1300 uit het Rijn- en Maasland en aan de hand hiervan schetst hij hun ontwikkeling. Het recentste werk tenslotte is het tweede deel van de *Fränkischer Sprachatlas (FSA)* van Goossens (1994), dat volledig aan het voornaamwoord gewijd is. Dit werk is in hoofdzaak dialectologisch, hoewel Goossens aan de hand van verwijzingen naar de middeleeuwse toestand het ontstaan van het pronomina landschap probeert te beschrijven en te verklaren.

Deze drie werken roepen echter nog vragen op, die ik via mijn licentiaatsverhandeling voor Maaseik geprobeerd heb te beantwoorden. Frings behandelt de persoonlijke en bezittelijke voor-naamwoorden met een vooropgesteld doel: hij wil namelijk de dialectgeografie van Nederlands en Belgisch Limburg onderzoeken, terwijl ik in mijn onderzoek de geleidelijke ontwikkeling van de pronomina op één plaats als onderwerp had. De eindperiode van Zelissen is voor mij een begin: de veertiende eeuw. Voor Maaseik zette mijn verhandeling de lijn van Zelissen dus voort. Bij het werk van Goossens tenslotte heb ik geprobeerd een historische achtergrond van één plaats te geven bij zijn studie van de huidige situatie.

Mijn onderzoeksgebied heb ik beperkt tot Maaseik, een stadje dat in de middeleeuwen een vrij belangrijk handelsknooppunt vormde, vooral door handel met het Rijnland. Voor het bronnenmateriaal heb ik mezelf twee beperkingen opgelegd: ik maakte alleen maar gebruik van oorkonden en die kwamen allemaal uit de periode 1341-1512. De beperking in de tijd was noodzakelijk omdat mijn onderzoek anders veel te uitgebreid zou worden. 1341 is het jaar waaruit de oudste Nederlandstalige oorkonde stamt (de oudere zijn in het Latijn opgesteld). Maaseik was toen een heel jonge stad. Ze werd nl. gesticht tussen 1227 en 1237 door de graaf van Loon, die op die manier zijn controle over het Maasland wou verstevigen. Mede dankzij de Maas, die een drukke scheepvaartroute was, groeide Maaseik dus uit tot een vrij belangrijk knooppunt van de handel met het Rijnland. Als eindperiode wou ik me beperken tot het eerste decennium van de zestiende eeuw; maar omdat ik uit die periode maar twee oorkonden had, heb ik er nog een uit het volgende decennium aan toegevoegd. Aangezien ik de oudste overgeleverde taal van Maaseik wou bestuderen, vormden deze oorkonden een uitermate geschikte bron. Bovendien waren er genoeg voorhanden om een goede spreiding in de tijd te garanderen, zodat ik de evolutie van de pronomina in de geschreven ambtelijke taal gemakkelijk kon nagaan. Ik groepeerde de oorkonden in vijf min of meer gelijke groepen van 4 tot 6 oorkonden. Elke groep besloeg een periode van ongeveer tien jaar en er lag steeds twintig tot veertig jaar tussen de verschillende groepen, afhankelijk van het materiaal. Een extra voordeel van oorkonden is dat ze steeds ongeveer dezelfde formulering bevatten. Bijgevolg komen dezelfde woorden telkens opnieuw terug, zodat de evolutie daarvan gemakkelijk nagegaan kon worden. Een nadeel van de oorkonden is dat de voornaam-

woorden van de tweede persoon hierin niet voorkomen. Die heb ik dus niet kunnen beschrijven. Voor de overige persoonlijke voornaamwoorden, vooral voor die van de derde persoon, waren er gegevens in overvloed, zodat ik die wel nauwkeurig kon beschrijven.

De oorkondetaal geeft natuurlijk niet de gesproken taal van de middeleeuwen weer. Het gaat hier om oud ambtelijk taalgebruik, waarin steeds dezelfde geijkte formules voorkomen en die veranderen in de loop van de eeuwen nauwelijks, bv. "weer richter ende scepenen der stat van Eyke alle den ghenen die desen briif sijen ende horen soellen grute mit konden der woerheyt..." (1341) en "wijr burgermeistere ind scepenen gezwoeren raidt gemijne bergeren ind eynnegesetenen der stat van Eyk ... doen kondt allen luyden ind bekannen..." (1512). Het voornaamwoord vertoont hierbij wel een zekere mate van gevoeligheid voor verandering, maar de veranderingen voltrekken zich slechts geleidelijk, en bovendien hoeft een verandering in de schrijftaal niet noodzakelijk een verandering in de spreektaal te betekenen. Het is mogelijk dat de Maaseikse schepenbank in de loop van de vijftiende en vooral zestiende eeuw meer invloed ondervond van een ander schrijfcentrum dan voorheen, en dat kon voor kleine veranderingen zorgen. Soms ging het alleen om de spelling van bepaalde woorden, in andere gevallen veranderde het gebruik van een vorm.

2. RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK

Uit mijn onderzoek bleek dat een aantal vormen veranderden en andere constant bleven. Op basis van mijn resultaten heb ik de pronomina dan in drie grote groepen ondergebracht. De eerste groep bestaat uit de voornaamwoorden die vanaf de eerste oorkonde vast zijn in de schrijftaal en die in de onderzochte periode niet veranderen. De tweede groep bestaat uit voornaamwoorden die wel veranderden, en waarbij de invloed van Brabant of Keulen een rol heeft gespeeld. De derde groep tenslotte zijn voornaamwoorden die een vorm hebben die typisch Limburgs is.

2.1 *Voornaamwoorden die niet veranderen*

Tot deze groep horen de volgende vormen: 1) de nominatief van de eerste persoon enkelvoud (*ich*), 2) het reflexieve *sich* en

tenslotte 3) de nominatief van de derde persoon mannelijk enkelvoud (*he*).

Over de eerste vorm kan ik kort zijn. *Ich* komt niet zo vaak voor in oorkonden, omdat deze vaak opgesteld zijn door schepenbanken, een 'wij' dus. De enkele keer dat de oorkonde in naam van één persoon opgesteld is, krijgen we onveranderlijk *ich*; de vorm die in het grootste deel van de huidige Limburgse dialecten, waaronder zeker ook het Maaseiks, nu nog de gewone vorm is. Ook uit de bovenstaande werken (vooral Zelissen) blijkt dat in de middeleeuwen *ich* reeds de normale vorm was.

Sich is een vorm die vanuit het oosten in het Nederlands terecht is gekomen. In Limburg kwam hij in de oudste ons bekende teksten (Aiol, Limburgse Sermoenen) reeds voor, samen met de reflexief gebruikte vormen van het persoonlijk voornaamwoord. De twee konden soms in dezelfde posities voorkomen. In de Limburgse Sermoenen, die gedeeltelijk vertalingen uit het Hoogduits zijn, komt *sich* veel vaker voor in accusatief- dan in datiefpositie. *Sich* had dus blijkbaar een beperkt gebruik. Uit de Maaseikse oorkonden blijkt ook dat *sich* niet het enige reflexivum was, hoewel het reeds in de helft van de veertiende eeuw in de schrijftaal aanwezig was (zie bijlage). Het verschil in gebruik was niet zozeer afhankelijk van de naamval, want zowel het persoonlijk voornaamwoord als *sich* werden zowel in accusatief- als in datiefposities gebruikt. *Sich* werd echter sneller gebruikt bij een reflexief werkwoord, terwijl na een voorzetsel zonder uitzondering het persoonlijk voornaamwoord gebruikt werd. Een verklaring daarvoor is dat de reflexieve werkwoorden gezien werden als een vaste verbinding tussen *sich* en het werkwoord, en dat daarom het reflexivum meer kans maakte.

He is een Oostmiddelnederlandse vorm, die een voorbeeld van Rijnlandse invloed is (tabel 1). Keulen heeft namelijk een tijdlang de vorm *her* gekend, een vorm tussen het Nederduitse *hē* en het Hoogduitse *er*. In het begin van de veertiende eeuw verloor de omgeving van Keulen de *r*. Keulen zelf was die al veel vroeger kwijtgeraakt. Later komt *he* onder sterke druk te staan van het Hoogduitse *er*, die de *he*-vormen geleidelijk aan vervangt. Als we de Maaseikse oorkonden bekijken, zien we dat er vrijwel alleen maar *he*-vormen voorkomen. Aan de vormen van het einde van de veertiende eeuw, met *ey*-spelling, zien we dat het vormen zijn met een gerekte *e*. Dit kan erop wijzen dat Maaseik ooit *her* heeft gekend, en dat, net zoals in Keulen en omgeving, de *r* in de loop van de tijd weggesleten is. Het is echter ook mogelijk dat Maaseik

eerst *ber* van Keulen overnam, en daarna *be*. Dit valt niet uit mijn materiaal te besluiten. Het feit dat Maaseik in het huidige dialect enclitische vormen met *r* kent voor dit pronomem, wijst erop dat ooit de *ber*-vormen in gebruik moeten geweest zijn (zie *FSA* kaart 9, p. 91). Het voorkomen van *hij* in een notariële akte van de zestiende eeuw, indiceert dat het Brabantse *hij* zich -althans in de ambtelijke schrijftaal- doorzet ten koste van het spreektaalige *be*.

Een vergelijkbare vorm is het subjectspronomen van de eerste persoon meervoud (*FSA* kaart 18, p. 165). In de oorkonden uit de eerste helft van de veertiende eeuw vinden we ook hier vormen met een gerekte *ee* (*weer*, *weyr*, *wey*, *veyr*; zie ook tabel 2). Hier is echter de *r* (nog) niet verdwenen. In de latere oorkonden vinden we echter een andere ontwikkeling, waar ik later op terugkom. In het huidige Maaseikse dialect is de *r* wel verdwenen (*FSA* kaart 14, p. 133). Dat ze er ooit geweest moet zijn, zien we ook hier weer aan de enclitische vormen, die de *r* wel bewaard hebben. De vormen waardoor Maaseik (toen en nu nog) samenhangt met het oosten, waren er al vanaf het begin van de overlevering en ze handhaafden zich in de geschriften zeker tot in de zestiende eeuw.

2.2 Voornaamwoorden die onder invloed van Brabant of Keulen veranderden

Tot deze groep behoren de volgende vormen: 1) subjects- en objectscasus van het persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord van de eerste persoon meervoud (*weer* en *ons*), 2) de casus obliqui van het persoonlijk voornaamwoord en de stamvorm van het bezittelijk voornaamwoord van de derde persoon vrouwelijk enkelvoud en meervoud (gedeeltelijk) (*hoer*) en, wat de spelling betreft, 3) de nominatief van het vrouwelijk enkelvoud en meervoud (*zij*) en 4) de stamvorm van het possessief van de derde persoon mannelijk enkelvoud (*zijn*).

Wij heb ik hierboven nog aangehaald als vergelijkbaar pronomen met *hij*. De *weer*-vorm wordt echter vanaf de tweede helft van de veertiende eeuw vervangen door een vorm met een *i*-vocalisme, een vorm die meer Rijnlands aandoet (zie tabel 2 en grafiek 1). Volgens Goossens (*FSA* p. 137) zijn er twee Keulse expansies geweest. Tijdens de eerste Keulse expansie heeft Maaseik zowel in schrijftaal als in spreektaal de Rijnlandse *wer*-vorm overgenomen. Bij een tweede expansie, toen Keulen al de Hoogduitse *wir*-vorm kende, heeft Maaseik die overgenomen, maar alleen maar in de schrijftaal. Op het einde van de vijftiende eeuw

en zeker in het begin van de zestiende eeuw merken we een invloed van het westen. De *i/y*-spelling, die in de jongere Rijnlandse bronnen veld wint, moet hier plaats maken voor de meer westelijke *ij*-spelling (zie hiervoor Wethlij 1980, p. 228). De eind-*r* blijft voorlopig nog wel behouden. De invloed van het westen is nog niet zo groot dat het pronomen volledig vervangen wordt, maar de verandering in spelling geeft toch aan dat dat mogelijk niet lang meer zou duren.

Ons kende twee evoluties: de vervanging van *o* door *u* en die van *s* door *ss* (tabel 3 en grafiek 2). Beide ontwikkelingen vallen ongeveer gelijktijdig en beide gaan ze in de omgekeerde richting van wat men zou mogen verwachten. Wat het vocalisme betreft: algemeen wordt aangenomen dat *uns* de oudste vorm is, die in Limburg onder invloed van de meer westelijke schrijftaal in de loop van de veertiende eeuw geleidelijk aan vervangen werd door *ons*. In Maaseik vinden we in de veertiende-eeuwse schrijftaal dan ook uitsluitend vormen met een *o*-vocalisme. Vanaf de tweede helft van de vijftiende eeuw echter komt de vorm met *u*-vocalisme steeds meer in gebruik. Hetzelfde gebeurde rond dezelfde periode in Sittard (Wethlij 1980). In die periode behoorde Sittard tot Gulik, en stond het dus sterk onder Rijnlands-Ripuarische invloed. Het is niet ondenkbaar dat Maaseik via Sittard deze vormen overgenomen heeft. Waarschijnlijk gaat het hier om een puur schrijftalige evolutie, te meer omdat het hedendaags dialect ook geen *n* heeft. Volgens Wethlij vormde deze overgang geen probleem, omdat men in de spreektaal waarschijnlijk een klank gebruikte die tussen de sterk gesloten *oe* en de meer open *o* in zat. De tweede evolutie begint enkele decennia eerder (eerste helft vijftiende eeuw) en is voltooid in het begin van de zestiende eeuw. Ook bij deze verandering gaat Sittard Maaseik vooraf. De verdubbeling van de *s* komt bovendien niet alleen bij *ons* voor, maar ook bij bv. *ass* en *buss*. Bovendien is de *s* niet de enige consonant die in finale positie dubbel geschreven wordt, ook voor de *f* is dat veelvuldig het geval (*brieff*, *erff*, *hoeff*, ...), ook vanaf de eerste helft van de vijftiende eeuw. Volgens Van Loey (1980) is dit laatste verschijnsel typisch Oostmiddelnederlands (II, p. 99), zodat dit ook een overname onder invloed van de Rijnlands-Ripuarische schrijftaal blijkt te zijn.

De possessiva van de derde persoon vrouwelijk enkelvoud en de derde persoon meervoud kennen ook een dubbele ontwikkeling, die slechts gedeeltelijk tegelijkertijd gebeurt en die tot gevolg heeft dat de possessiva voor deze twee pronomina opgesplitst

worden (zie tabel 6 en 7 en grafiek 3). Tot in de vijftiende eeuw hebben de derde persoon vrouwelijk enkelvoud en de derde persoon meervoud hetzelfde possessief pronomen, namelijk *hoer*. De eerste verandering die hieraan een eind maakt, is de ontwikkeling bij het meervoudspronomen van *hoer* naar *hon*. Dit is een verschijnsel dat voor het eerst plaatsvond in het westen van Limburg en van daaruit in Brabant en in het oosten van Limburg doordrong. Er zijn verschillende theorieën voor deze ontwikkeling. Een eerste is de veronderstelling van Van Helten (1887) dat er een verwarring is ontstaan toen men het persoonlijk voornaamwoord *hoer* ook in datief- en accusatiefpositie ging gebruiken, waar men *hon* al had. Doordat deze vormen naast elkaar voorkwamen, ging men *hon* na een tijdje ook als possessivum naast *hoer* gebruiken. Van Loey (1957) gebruikte de dativus commodi als verklaring voor het verschijnsel. Deze dativus is een constructie die in het Germaans wel vaker voorkwam en te vergelijken is met een vorm als *Jan zijn hoed*. Van Loey vond zijn bewijsmateriaal in het dialect van Dülken, waar hij constructies als *hun* (gen.) *haar* (poss.) *kinderen* vond. Hier ligt volgens Van Loey de basis van het ontstaan van *hun* als persoonlijk voornaamwoord. Hij kan alleen niet verklaren waarom deze ontwikkeling zich heeft beperkt tot de derde persoon meervoud en zich niet heeft uitgebreid naar andere voornaamwoorden. Ik wil tot slot nog een derde theorie toevoegen. Veel genitieven zijn vormen die eindigen op *n*: *mijn*, *dijn* (oorspr.), *zijn*. Van de voornaamwoorden waar de genitief niet eindigt op *n* (*uw*, *haar*, *ons*), heeft er maar één een paradigma waarin een andere naamval een vorm heeft op *n*, namelijk de derde persoon meervoud, waarvan de datiefvorm *hen* is. Het is dus niet zo vreemd te denken dat er verwarring ontstaan is doordat die eind-*n* mogelijk als typisch kenmerk van een genitief of van een possessief ervaren werd. Het verklaart ook waarom dat alleen maar bij de derde persoon meervoud gebeurd is. De andere pronomina hebben nergens in hun paradigma een vorm op *n*. Waarschijnlijk is het eerder een combinatie van die factoren geweest die die ontwikkeling op gang heeft gebracht en vullen de hypothesen elkaar veeleer aan dan dat ze elkaar uitsluiten. Aangezien in de vijftiende eeuw de vorm vanuit West-Limburg een grote expansie kende, is het niet zo vreemd dat Maaseik hem dan heeft overgenomen.

De vervanging van de geronde vormen door de *haer*-vormen is eenvoudig te verklaren. *Haar* is in de eerste plaats een Vlaamse vorm, die in de loop van de dertiende en vooral veertiende eeuw

in de Brabantse oorkondetaal overgenomen werd (Vangassen 1954) en vandaaruit een verdere expansie kende naar Limburg toe (in de veertiende eeuw kwam *baar* alleen maar in oorkonden van het uiterste westen van Limburg voor. Zie hiervoor Moors 1951, p. 380-381). Het is blijkbaar pas in het begin van de zestiende eeuw dat *baer* in de schrijftaal van Maaseik begint door te dringen. De *hoer*- en *baer*-vormen komen in de oorkonden naast elkaar voor, en *hoer* is nog steeds in de meerderheid. Als we de spreiding met de huidige dialecten vergelijken (FSA kaart 22, p. 191), zien we dat *baar* in Limburg helemaal niet voorkomt. Het gaat blijkbaar om een vorm uit de schrijftaal.

Bij de vormen *sij* en *sijn* (zie tabel 4 en 5) is er een spellingsverandering gebeurd: de spelling *i/y* maakt plaats voor een *ij*-spelling, die duidelijk Brabants is (zie hiervoor ook *wir/wijr*). Ook dit is een teken van de geleidelijke verwestelijking van de Maaseikse ambtelijke schrijftaal.

2.3 Voornaamwoorden die een eigen Oostmiddelnederlands vocalisme hadden.

In de Maaseikse oorkonden zijn er drie voornaamwoorden die een typisch Oostmiddelnederlands vocalisme hebben: *hoem*, *hoen/bon* en *hoer* (zie tabel 6, 7 en 8). Het eerste voornaamwoord verandert niet in de loop van de jaren, het tweede krijgt vanaf de tweede helft van de vijftiende eeuw een korte in plaats van een lange vocaal en de evolutie van het derde, van *hoer* naar *baer*, heb ik hierboven reeds besproken.

Zelissen (1969) heeft de geronde vormen in zijn materiaal ook veelvuldig gevonden. Het blijkt dat het een relatief jong verschijnsel is; het is immers pas vanaf de Middelhoogduitse periode aan te treffen. In de Nederlandse en Nederfrankische teksten komt het verschijnsel ook voor, maar minder verspreid (Zelissen, p. 192). In de meeste teksten waarin geronde vormen voorkomen, staan ze naast ongeronde vormen en zijn ze vaak in de minderheid. Alleen het goederenregister van Aldenbiezen en de oorkonde van Guigoven hebben geronde vormen vóór *m*, *n* en *r*. Ook is de verdeling van de geronde vormen niet overal dezelfde: in de Limburgse teksten worden ze voor *m*, *n* en *r* aangetroffen, in de Keulse omgeving vooral voor *r* en in Maastricht voor *n* en *r*. Uit de verdeling blijkt dat 1) de geronde vormen het sterkst vertegenwoordigd zijn in Limburg en 2) dat de ronding voor *m* het minst frequent is. Wethlij (1980), die deze vormen ook in de Sit-

tardse oorkonden vond, maakte onder meer op basis van het feit dat de geronde vormen slechts in een klein gebied voorkwamen een schema op, waarin hij het Rijn- en Maasland verdeelt in vier taalgebieden: het Standaardmiddelnederlands, het Standaardmiddelriparisch (hij noemt het "middelrijnlants"), het Grensoostmiddelnederlands/Middelriparisch en het Standaardoostmiddelnederlands. Over deze termen kan men discussiëren, maar de indeling zelf is zo slecht niet, aangezien een kenmerk als de ronding alleen maar in het zogenaamde Standaardoostmiddelnederlands en het Grensoostmiddelnederlands/Middelriparisch voorkomt. De Maaseikse vormen zijn dus niet uit Keulen overgenomen, maar komen uit de directe omgeving.

Dan hebben we nog de evolutie van *boen* naar *hon*. Uit de spelling van *boen* valt niet op te maken of de vorm nu lang of kort gelezen moet worden. Waarschijnlijk was het een lange klank, aangezien er in een oorkonde ook *boene* staat. *Hon* daarentegen is zeker kort te lezen, aangezien *bonne* in die periode ook veelvuldig voorkwam. De lange vorm, *boen*, blijkt, bij een vergelijking met andere veertiende-eeuwse oorkonden uit Belgisch Limburg (Moors 1951), typisch Maaseiks te zijn. In slechts vier andere plaatsen komt deze vorm voor, en dan steeds samen met de korte vormen, die gebruikelijker zijn. *Hon* daarentegen is heel verspreid, zeker als het als possessivum gebruikt wordt. Als we vergelijken met Brabantse gegevens uit die tijd (Vangassen 1954), zien we dat *hon* een typisch Limburgse vorm is. In de meeste plaatsen gebruikte men *ben* en de plaatsen die toch een geronde vorm kenden, schakelden in de loop van de vijftiende eeuw toch over op de ongeronde. Blijkbaar heeft de korte geronde vorm binnen Limburg in de vijftiende eeuw toch een kleine expansie naar het oosten toe gekend. Bovendien is Maaseik de korte vorm beginnen te gebruiken in dezelfde periode dat *hon* ook het meervoudspossessivum werd. Het is mogelijk dat Maaseik een korte vorm had, die eerst in open lettergreep rekking ondervond. Naar analogie hiervan werden de vormen in gesloten lettergreep ook gerekt. Omdat echter de korte vormen in Limburg meer verspreid waren, heeft Maaseik die uiteindelijk weer overgenomen.

3. CONCLUSIE

Uit al deze gegevens blijkt dat de pronomina niet steeds dezelfde soort ontwikkeling ondergaan. Sommige pronomina, zoals

ich, veranderen helemaal niet; andere, zoals *ons*, kennen blijkbaar een puur schrifttalige ontwikkeling naar het Ripuaarisch toe en nog andere, zoals *haar/hun*, ontwikkelen zich blijkbaar meer in de richting van het Brabants. Hoewel de westelijke invloed merkbaar groter werd, kan men moeilijk stellen dat de Maaseikse pronomina in het begin van de zestiende eeuw in de schrijftaal volledig verwestelijkt waren, integendeel zelfs. Op dit punt vormen mijn gegevens een aanvulling op het artikel van Frings: aan de hand van middeleeuwse bronnen kan men de huidige dialectsituatie beter begrijpen en beschrijven.

Bovendien blijkt de periode tussen de veertiende en de zestiende eeuw voor zo'n ontwikkeling heel interessant te zijn, omdat juist dan de invloedssferen in Limburg nogal onzeker zijn. In de Maaseikse schrijftaal wint het westen veld, maar toch niet bij alle vormen. Vandaar dat dit onderzoek een interessante aanvulling op het werk van Zelissen kan betekenen, voor Maaseik althans. Bovendien vormt het op deze manier tegelijkertijd een aanvulling op het werk van Goossens, in die zin dat het een historische achtergrond biedt voor de hedendaagse dialectsituatie in Maaseik.

Bijlage: Zich

SICH

- *ende* heyt **sich** bekant sculdich te sijn (1343b r 3)
- *Ende* gylis voerscreven heeft **sich** *ende* sine erfnamen ontguyt *ende* onterft (1381b r 9)
- also dat **sich** den selüe Johanne vander vürgenoemden stücksken erffs voer ons (...) ontgüet *ende* onterft heeft (1437 r 9)
- heeft **sich** der vürgenoemden Dijn voer ons ontgüet *ende* onterft (1439 r 11)
- *Ende* die süllen **sich** dan daer tüe stellen dat sij (...) die vürscreven somme gelts weder geüen (1439 r 20)
- van wilgen onderpande vürscreven **sich** der vürscreven johannes voer ons ontgüet *ende* onterft heeft (1440a r 11)
- Van wilgen onderpande vürscreven **sich** der vürscreven Wynken voer ons ontgüet *ende* onterft heeft (1440b r 12)
- Ind heeft **sich** ass mombar vurscreven daer van ontgüet ind onterfft (1474 r 9)
- ind bedancken **sich** iacop ass mombar vurscreven dair van gueder betalingen (1474 r 11)

- heeft sij **sich** (...) ontguyt ind onterfft heeft van huys end hoeff (1500 r 21)

HOEM

- so heeft **hoem** Johan Trijpart voerscreven voer ons bekant (1381a r 15)
- **hoem** ende sinen erfnamen erflic (...) te besitte, te orberen, te notten ende te vroemen (1381a r 16 (?))
- ende meyster Heynric voerscreven heeft **hoem** der beterscap (...) voer ons ontguyt (1390 r 8)
- Alart voerscreven heeft **hoem** van den voerscreven erfense voer ons ontguyt ende onterft (1391a r 7)
- Ende Gyse voerscreven heeft **hoem** van der beterscap voer ons ontguyt ende onterft (1391b r 6)
- Ende Lambrecht voerscreven heeft **hoem** van den voerscreven Erfcens. voer ons ontguyt ende onterft (1392 r 9)
- voer **hoeme** ende synen erfgenamen (1436b r 14)
- voer **hoeme** ende synen eruen (1437 r 12)
- voer **hoeme** ende synen eruen (1437 r 17)
- voer **hoeme** ende sijnen erffgenamen (1440a r 18)
- Item Joncker horions kenderen eynewellick **hoem** belieft (1507 r 39)

HOER

- voer hoers huyssheeren zyele den anderen voer **hoer** seluer (1507 r 24 (?)) [dit kan zowel een reflexief zijn als een genitief bij *zyele*]

HUN

geen reflexiva

Tabel 1: Hij

1341-1350	1381-1392	1436-1440	1471-1478	1500-1512
he (4x)	hey (8x)	he (17x)		he (2x) hij (1x)

Tabel 2: Wij

1341-1350	1381-1392	1436-1440	1471-1478	1500-1512
weer (2x) weyr (6x) wer (4x) wey (1x) veyr (1x)	wir (5x) wyr (3x) vir (1x) vyr (1x)	wir (22x) wyr (1x)	wyr (5x) wijr (7x)	wijr (11x) wyr (1x)

Tabel 3: Ons

1341-1350	1381-1392	1436-1440	1471-1478	1500-1512
ons- (23x)	ons- (34x)	ons- (47x) onss- (5x)	ons- (2x) onss- (1x) vnss- (21x) vns- (3x)	onss- (2x) vnss- (52x) unss- (2x)

Tabel 4: Zij (enkelvoud en meervoud)

1341-1350	1381-1392	1436-1440	1471-1478	1500-1512
si (1x)	sy (1x)	sij (7x) sy (1x)	sij (2x)	sij (32x)

Tabel 5: Zijn

1341-1350	1382-1391	1436-1440	1471-1478	1500-1512
sin- (20x) sijn- (10x) syn- (4x) ziin- (5x)	siin- (9x) sin- (32x)	sijn- (34x) sine (1x) syn- 21x)	sijn- (6x)	sijn- (6x)

Tabel 6: Haar

1341-1350	1381-1392	1436-1440	1471-1478	1500-1512
horen (7x) hoer (2x) hoer (2x)				hoer (4x) hoer- (46x) hoers (6x)
				haer- (19x)

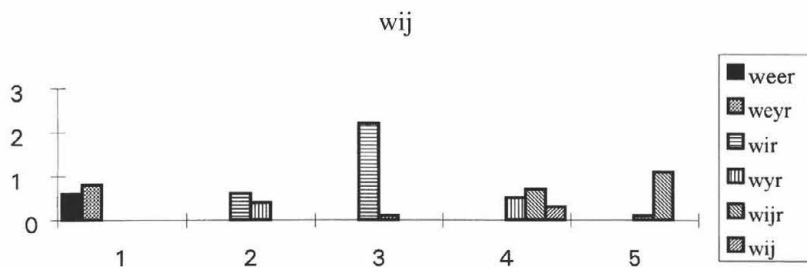
Tabel 7: Hun/hen

1341-1350	1381-1392	1436-1440	1471-1478	1500-1512
hoer (2x)	hore(n) (19x) hoer (9x) hoere(n) (3x)	hoere(n) (19x)	hoeren (3x)	
hoen (3x)	hoen (1x)	hoen (7x)	hoene (1x) honne(n) (4x) hon (2x)	hoenen (1x) honne(n) (12x) hon (5x) honre (4x)

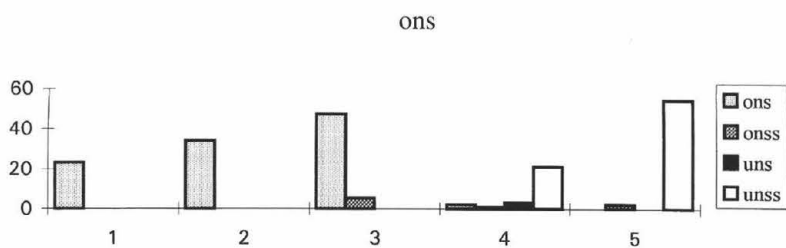
Tabel 8: Hem

1341-1350	1381-1392	1436-1440	1471-1478	1500-1512
home (1x) hoem (3x)	hoem (7x)	hoem (1x) hoeme (5x)		hoem (1x)

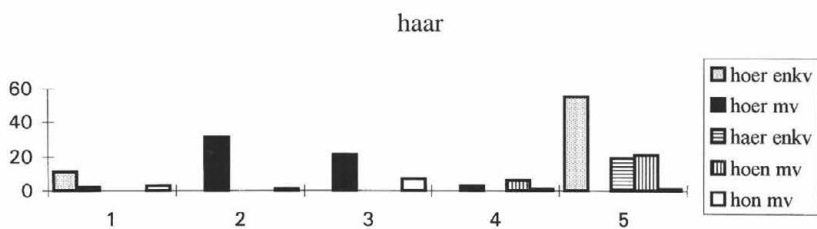
Grafiek 1

Grafiek 2

Grafiek 3

LITERATUURLIJST

- Frings, Th. en J. Van Ginneken: "Zur Geschichte des Niederfränkischen in Limburg", in: *Zeitschrift für deutsche Mundarten* 14 (1919), p. 97-208 und Kartenanlage.
- FSA: J. Goossens: *Sprachatlas des nördlichen Rheinlands und des südöstlichen Niederlands. "Fränkischer Sprachatlas" (FSA)*. 2. Textband. Marburg, Elwert 1994; Ortsregister, Grundkarte 1981.
- Helten, W.L. van: *Middelnederlandsche spraakkunst*. Groningen, Wolters 1887.
- Hermodsson, L.: *Reflexive und intransitive Verba im älteren Westgermanischen*. Uppsala, Almqvist 1952.
- Loey, A. Van: *Het bezittelijk voornaamwoord "hun"* (Mededelingen der koninklijke Nederlandse akademie van wetenschappen, afd. Letterkunde, nieuwe reeks, deel 21, nr 2). Amsterdam, N.V. Noord-Hollandsche uitgeversmaatschappij 1958.
- Loey, A. Van: *Middelnederlandse spraakkunst. I. Vormleer*. Negende druk. II. *Klankleer*. Achtste druk. Groningen, Wolters 1980.
- Moors, J.: *De oorkondetaal in Belgisch-Limburg van circa 1350 tot 1400* (Bouwstoffen en studiën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands 2). Brussel, Belgisch inter-universitair centrum voor neerlandistiek 1951.
- Ooms, M.: *Weyr richter ende schepen van de stat van Eyke. Bijdrage tot het onderzoek naar de pronomina in de oorkondetaal van Maaseik van 1341-1512*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling. Leuven 1996.
- Vangassen, H.: *Bouwstoffen tot de historische taalgeografie van het Nederlands. Hertogdom Brabant*. (Bouwstoffen en studiën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands 3). Brussel, Belgisch inter-universitair centrum voor neerlandistiek 1954.
- Wethlij, A.J.M.: *Tekengebruik en klankinformatieve waarde bij de vocaalspelling in de Sittardse oorkonden 1348-1450*. Diepenbeek, Wetenschappelijk Onderwijs Limburg 1980.
- Zelissen, P.: *Untersuchungen zu den Pronomina im Rheinisch-Maasländischen bis 1300. Ein Beitrag zu einer mittelrheinarischen Grammatik*. Helmond, Helmond 1969.